

ВЯРА МАЛДЖИЕВА

Университет „Николай Коперник“ –Торун

✉ maldzieva@gmail.com

ПРИНЦИПИ НА СЪПОСТАВИТЕЛНОТО ФОРМАЛНО ОПИСАНИЕ НА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ СТРУКТУРИ В ПОЛСКИ И БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Анотация:

В работата се предлагат принципи за формално описание на словообразователните структури, валидни за един, два или повече езици, които могат да бъдат приложени в синхронно съпоставително изследване.

Един от основните постулати на съпоставителното изследване е независимото описание на форма и съдържание, произтичащо от относителната автономност на семантичната и синтактичната структури на езиковите единици. Приема се също, че между езиковите единици от различните равнища съществува структурен изоморфизъм. За словообразуването това означава, че аналогично на изреченския синтаксис, който разграничава понятийна структура (изречение) и формална структура (изреченски израз), и тук следва да бъдат разграничени семантичен и формален дериват. Последователното прокаране на това разграничаване води до дефиниране на словообразуването като морфемен синтаксис (подобно на изреченския синтаксис) и на производната дума като структура, в рамките на която се реализират правилата за формално и семантично съчетаване на морфемите.

Моделът на формалните деривационни структури, представен в статията, обхваща дериватите с една словообразователна основа. Той се основава на формалните характеристики на изразителите на деривация, от които се извеждат критериите при дихотомичното деление:

1) дезинтегралност (редуцираност) – +/- редуция на основата на базовата лексема;

2) алтернационност – +/- алтернации в основата;

3) парадигматичност – +/- добавяне към основата на граматична морфема, различна от тази в словообразователната основа.

4) конфиксалност – +/- добавяне на два афикса към основата;

5) афиксалност – +/- добавяне на определен тип афикс към основата.

Ключови думи:

конфронтативно описание, формални словообразователни структури, полски, български

0. В настоящата работа се предлагат принципи за формално описание на словообразователните структури, валидни за един, два или повече езици, които могат да бъдат приложени в синхронно съпоставително изследване¹.

0.1. Един от основните постулати на съпоставителното изследване е независимото описание на форма и съдържание, произтичащо от относителната автономност на семантичната и синтактичната структури на езиковите единици. Приема се също, че между езиковите единици от различните равнища съществува структурен изоморфизъм. За словообразуването това означава, че аналогично на изреченския синтаксис, който разграничава понятийна структура (изречение) и формална структура (изреченски израз), и тук следва да бъдат разграничени семантичен и формален дериват. Последователното прокарване на това разграничаване води до дефиниране на словообразуването като морфеман синтаксис (подобно на изреченския синтаксис) и на производната дума като структура, в рамките на която се реализират правилата за формално и семантично съчетаване на морфемите.

0.2. Относителната автономност на форма и съдържание изисква разграничаването на формална и семантична структура на производната дума като резултати съответно на формална и семантична деривация, чието наличие се установява при сравнението на производния и изходния израз. Независимостта на описанието им предполага, че между едната и другата не се установяват априорно никакви корелации. И действително, в предметните езици се наблюдават всички логически възможни отношения между формална и семантична деривация. Така напр. в производните лексеми от типа на бълг. *рибар*, *мълчалив*, *преям* и под., е налице както формална, така и семантична деривация. В цели серии деривати, като напр. т. нар. тавтологични деривати (напр. бълг. *сърцевед* → *сърцеведец* и др.), в наречията от прилагателни (напр. бълг. *приличен* → *прилично* и под.), в отглаголните съществителни (напр. бълг. *пренасям* → *пренасяне* и под.) и в съществителните от прилагателни (от типа на бълг. *жесток* → *жестокост* и под.), формалната деривация не е придружена от семантична деривация. Като липса на формална деривация при наличие на семантична би могла да се интерпретира серийната омонимия² на т. нар. *nomen actionis* и *nomen obiecti*, срв. напр. бълг. *съобщение* ('акт на съобщаване' → 'нещо съобщено; вест, новина').

¹ Тези принципи бяха приложени в съпоставителното описание на словообразуването в полски и български език (виж V. Maldjieva, *Słowotwórstwo. Gramatyka Konfrontatywna Bułgarsko-Polska*, t. 9, SOW, Warszawa, 2009). По същите принципи понастоящем се осъществява съпоставително словообразователно изследване на балканските езици: *Konfrontacja słowotwórcza języków bałkańskich*, по проект NCN UMO-2013/09/B/HS2/02778.

² Приема се, че във всеки случай на една и съща формална и различни семантични структури от синхронна гледна точка е налице омонимия. Срв. Гроховски 1982: 80.

Едва след независимото описание на формалната и семантичната деривация могат да се търсят корелации между тях, като се съпоставят например посоката на едната и другата.

По смисъла на този постулат предшестващото формално описание е необходимо, за да може на семантичните единици, абстрахиращи в резултат на семантичен анализ, да бъдат приписани формални изразители, т.е. да бъде установена функционалната характеристика на езиковите форми.

0.3. В настоящото изследване е използван материал от обзорни изследвания по словообразуване в двата езика (преди всичко Граматика 1998, Граматика 1983, Андрейчин 1977, Радева 2007 и др.), при което предложените там интерпретации са частично верифицирани и допълнени³.

1. Основни принципи на синхронното формално описание на дериватите

1.1. Синхронно словообразователно деление

1.1.0. Приетата за конфронтативното изследване процедура на словообразователно деление е многоетапна, двупосочна и се състои в отделяне на началните и съответно крайните сегменти, най-отдалечени от основата, докато тя бъде окончателно определена, като се спазват следните условия:

а. повтаряемост на морфонологично и функционално идентичните формантни сегменти в контексти, различни от анализирания;

б. идентичност на дистрибуцията на сегментите, абстрахиращи при деленето;

в. сричковост на основата (основата е не по-малка от една сричка).

Условие а. позволява да се установи делимостта на лексемата; условие б. е решаващо за причисляването на сегмента към формантите или към основите; условие в. е подчинено на предшестващите и помага в съмнителните случаи да бъде установена границата между основата и форманта. На поредните етапи от процедурата правилността на делението се подлага на проверка (срв. Граматика 1998: 590, 592).

1.1.1. Делима от синхронна гледна точка е лексема, при която всеки от непосредствено съставлящите елементи – основа (основи) и формант (форманти), се повтаря в подобна морфемна функция, но в друг морфемен контекст, най-малко в две лексеми. Това условие изключва от областта на изследване както изолираните основи, така и изолираните форманти. И така напр. според този критерий неделими от синхронна гледна точка са както бълг. *прозор-ец* (изолирана основа), така и *стожер* (изолирани основа и формант).

Това означава, че делимостта на дадена лексема предполага съ-

³ За тази цел бяха използвани достъпните обратни речници: Речник 1975 и Речник 2007.

ществуването в дадения език на поне един случай на пропорционално сходство на „кандидата“ за основа или формант, от типа:

$$\begin{array}{cccc} AX & AY & AX & BX \\ \text{—} & = & \text{—} & \text{и} & \text{—} & = & \text{—} \\ BX & BY & AY & BY \end{array}$$

Срв. напр. бълг. *готви / готвач* = *кове / ковач* и пол. *myśli / myśliciel* = *nosi / nosiciel* (срв. Богуславски 1959, Речник 1999).

1.1.2. Дадена морфологично делима лексема може да се приеме за производна само тогава, когато в езика едновременно съществува друга лексема, от която първата (производната) е изводима – при това както формално, така и семантично. И така, делимата лексема *град-ин[a]* е непроизводна в бълг. от синхронна гледна точка, защото значението ѝ не може да се изведе от съществуващата в езика лексема *град*. На свой ред напр. бълг. лексеми *из-лизам* – *в-лизам* – *про-из-лизам* и пол. *za-mknąć* – *przy-mknąć* – *do-mknąć*, макар и делими, са непроизводни, защото не се извеждат формално от никоя съществуваща в двата съвременни езика лексема (**лизам*; **mknąć*⁴).

1.1.3. В контекста на разбирането за лексемата като набор от словоформи няма основания за основа на деривата да бъде приета една – повече или по-малко арбитрарно избрана – словоформа на базовата лексема, напр. нейната основна (речникова) форма (вж. Граматика 1983, Граматика 1998) или формата, употребена в словообразователната парафраза (срв. Хоновска 1979). Подобен немотивиран от теоретична гледна точка избор влече след себе си установяване на различен инвентар от форманти за даден език и съответно различни интерпретации на типа на форманта и на деривационната типология изобщо. А всъщност, както е известно, речниковата форма на лексемата е условна и обусловена от традицията. Това се вижда особено ясно при сравнението на близкородствени езици като полския и българския, в които с тази функция са натоварени форми с различна структура, напр. за полския глагол речникова форма е инфинитивът (от миналата основа), а за българския – формата за сегашно време, 1. л. ед. ч. (от сегашната основа без граматичен формант). Това означава, наред с другото, че структурата на сродни производни лексеми в единия и в другия език ще получи различна интерпретация, с всички последствия за съставянето на инвентарите от форманти и за резултатите от сравнението (срв. напр. съответно бълг. и пол. *podpis* ← *podпиш-а* – *rodpis* ← *rodписа-ć*; *поднал-ка* ← *поднал-я* – *rodpał-ка* ← *rodпали-ć*; *събра-ние* ← *събера* – *zebra-ние* ← *zebra-ć*). Затова се приема, че основа за деривация може да бъде потенциално всяка от словоформите на лексемата. Определянето на основата на деривата изисква съпоставянето на всички разновидности на основите,

⁴ В полски едик съществува идентичен с основата глагол *mknąć*, който обаче има друго значение (срв. Граматика 1998: 365).

които се срещат в парадигмата на базовата лексема, с разновидностите на основите, които се появяват в парадигмата на деривата. Следствие от приетото е принципът, че за алтернативен изразител на деривацията се приема само алтернация, която не се появява в парадигмата на базовата лексема. Срв. напр. бълг. *белин-а* ← *бел-и* (*бял*) за разлика от *тъж-а* (*тъж-и-и*) ← *тъг-а*; пол. *rozgoryczenie* ← *rozgoryczeni* за разлика от *okrucieństwo* ← *okrutny* (срв. Вишневски 2005: 19).

1.1.4. В контекста на приетите по-горе принципи възниква въпросът за установяването на синхронната делимост на лексемите от чужд произход в сравняваните езици. Може да се приеме, че тези лексеми се смятат за производни, когато морфемната им структура може да се обясни с правилата на дадения предметен език. В частност това означава, че лексемите от чужд произход се смятат за деривати в български или полски език, ако отговарят на следните условия (срв. Речник 1999: 7–11):

а. След отстраняването на сегмента – „кандидат“ за формант, не остава основа, а словоформа (без флективната морфема), срв. напр. пол. и бълг. *wandal-* / *вандал-* → *wandal-izm* / *вандал-изъм*.

б. След отстраняването на сегмента – „кандидат“ за формант, остава основа, но словообразователният строеж на цялото се обяснява със словообразователно правило от дадения език, т.е. с правило, което действа и при родните думи. Срв. напр. пол. *impregn-acj[a]* ← *impregn-ować* vs *impregn-ować* → *impregn-ark[a]* също като напр. *obcin-arka*, *oklej-arka*, *strug-arka* и под.

Допълнително доказателство за усвояването на чуждия формант от дадения език е появата на деривати от родни основи с този формант, срв. напр. пол. и бълг. *marks-ista* / *маркс-ист* срещу *kageb-ista*, *becen-ap*. Срв. още напр.: пол. *družb-ant*, *pozor-ant*, *cykori-ant*, *umizg-ant*; *cyzel-er*, *stoki-er*; *krep-acja*, *rujn-acja*; бълг. *побъркв-ация* и др.

1.2. Типове форманти

1.2.1. Формални изразители на деривацията (форманти) могат да бъдат различни не-нулеви езикови елементи⁵. Тезата за йерархичност на изразителите на деривация, приета в някои полски изследвания, се отхвърля, тъй като тя не е достатъчно аргументирана и поради това затруднява последователния анализ на фактите от предметните езици, без да принася нещо стойностно в методологията на изследването (срв. Вишневски 2005: 11)⁶. Приема се (подобно на Хоновска 1967; 1979), че всички типове структурни явления, които отличават основата от деривата, са еднакво съществени и следователно са в еднаква степен изразители на формалната деривация (форманти).

⁵ В тази работа се приема, че извън флексията няма нулеви морфемни (срв. Граматика 1998: 75).

⁶ Свидетелство за това са също различните мнения за ранга на едни и същи явления, свързани с деривацията (срв. напр. Нагурко 1987, Капрон-Хажинска 1998, Вашанкова 1993 и др.).

1.2.2. Формалната характеристика на изразителите на деривацията може да бъде основана на следните признаци:

а. Сегменталност / несегменталност (супрасегменталност): в зависимост от това, дали изразител на деривацията е редица от фонологични сегменти или прозодия (т.е. т. нар. сегментална срещу супрасегментална), се различава прозодиен изразител (несегментален), който се състои в промяна на мястото на ударението (преди всичко в сложните думи, в които двете ударения на основите се заместват от едно, срв. напр. пол. *dobrànosc*, *wiarygòdny*, *ciemnoniebièski*; бълг. *дòбър ден*, *свèтлозелен*, *кучеубиèц*).

б. Афиксалност / неафиксалност: в зависимост от това, дали сегментален изразител на деривацията е словообразователна морфема или не, се различават афиксални изразители (словообразователни морфемии) и неафиксални изразители. Според дистрибутивните (синтактичните) си свойства по отношение на конститутивния елемент на деривата – основата (основите), афиксите се делят по-нататък на: префикси, суфикси, интерфикси и постфикси (срв. съответно бълг. *про-чет[a]*; *куп-ува[m]*; *вод-о-провод[ø]*; *смея се*).

в. Алтернационност / неалтернационност: в зависимост от това дали неафиксален изразител на деривацията е наличието или липсата на качествено редуване в основата, се различава алтернационен изразител, който представлява замяна на един звук (звукове) от основата с друг (други) в деривата (срв. напр. бълг. *лет[я]* → *лит-н[a]*; *събер[a]* → *събор[ø]*).

г. Редуцираност / нередуцираност: в зависимост от това дали неафиксален сегментален изразител на деривацията е количествено или качествено редуване в основата, се различава дезинтегрален изразител, който се състои в редуция (усечение) на елемент от основата на произвеждащата дума, който не влиза в основата на деривата (срв. пол. *dwója* ← *dwójka*, *ogór* ← *ogórek*; в бълг. *българ-ин[ø]* → *българ-к[a]*).

д. Парадигматичност / непарадигматичност: в зависимост от това дали неафиксален сегментален изразител на деривацията е добавена флективна морфема (в това число и \emptyset), която сигнализира различна словоизменителна парадигма на производната лексема, се различават парадигматични форманти. Сегментален изразител на деривацията в тях е промяната на типа флексия в сравнение с основата или някакъв вид ограничения в общите за основата и деривата граматически категории (срв. напр. бълг. *прелетя* → *прелет[ø]*).

е. Съставност / несъставност: словообразователен формант може да бъде един от споменатите по-горе изразители, но може да бъде и редица от коокурентни изразители. В зависимост от това се отделят прости и сложни форманти. Формантът, съставен от два афикса от различен тип (напр. суфикс и префикс, интерфикс и префикс и т.н.), се определя в литературата като конфикс (срв. напр. Радева 2007: 72).

Характеристиката на формантите по тези белези позволява на следващия етап да бъдат описани деривационните техники в сравняваните езици и да се извлекат формални класове деривационни структури според формантите (виж по-долу 2.2.).

1.2.3. Варианти на формантите. В контекста на разбирането на морфемата като елементарен езиков знак, чиито репрезентанти в текста са контекстово обусловени фонологични редици, за основна репрезентация на даден формант трябва да се приеме тази, която се появява в максимално независима, най-малко контекстово обусловена позиция. От гледна точка на икономичността на описанието изглежда подходящо допълнително да се приеме, че основна е най-късата репрезентация. Останалите репрезентации на словообразователната морфема – форманта, представляват негови варианти.

И така варианти на един формант ще бъдат онези фонологични редици, които:

а. се намират помежду си и спрямо основната репрезентация в комплементарна дистрибуция;

б. имат значение, което може да бъде сведено до общ инвариант⁷;

в. разликите между тях могат да бъдат обяснени с помощта на морфонологични и морфотактични правила (в това число и правилото за хаплогогията, т.е. за неповтарянето на едни и същи срички, срв. напр. бълг. *Гданск* → *гдански*, а не **гданскски*).

Ето някои примери за вариативност на някои български и полски афиксални форманти⁸:

Български:

Основна репрезентация	Варианти	Пример на дериват с варианта
-ак[ø] ¹	-еляк[ø]	<i>хубавеляк</i>
	-еняк[ø]	<i>здравеняк</i>
	-як[ø]	<i>именяк, просяк, моряк</i>
	-ляк[ø]	<i>смрадяк, ръмежляк</i>

⁷ При формален анализ, в който постулатът за независимост на описанието на формата и съдържанието е строго спазен, може да се говори единствено за валентност (срв. напр. Граматика 1998: 595) на морфологичните сегменти като функционално и семантично неинтерпретирани редици. Установяването дали те са форманти, или варианти на форманти, е възможно едва след изследването на функцията им в семантичната структура на деривата. С известно отчитане на традицията тук изпреварващо се използват резултатите от такова изследване.

⁸ Установяването на морфонологичните и морфотактичните правила за сравняваните езици и конфронтативното описание на вариативността на формантите изискват подробен анализ и трябва да бъдат предмет на специално изследване. Представените тук варианти са изведени въз основа на данните за дистрибуцията, съдържащи се в литературата, и на бегли наблюдения на материала, без да бъдат подложени на по-нататъшна строга проверка.

-ак[ø] ³	-лак[ø]	мочурлак
	-алак[ø]	чорбалак
	-олак[ø]	дърволак
	-иляк[ø]	прашиляк
	-оляк[ø]	прахоляк
	-уляк[ø]	прашуляк
	-уняк[ø]	жабуняк
-ер	-иер	хотелиер, гардеробиер
	-ир	бригадир, командир
-ив	-елив	дъжделив
	-лив	бодлив
-икав	-езникав	белезникав
	-еникав	жълтеникав
-ин[ø]	-анин[ø]	селянин
	-чанин[ø]	трънчанин
-иц[а] ²	-ениц[а]	жълтеница
-иц[а] ^{4,5}	-чиц[а]	захарчица
-л[о]	-ал[о]	бутало, махало
	-ил[о]	точило, носило
-лк[а]	-алк[а]	веялка
	-илк[а]	цедилка
-лък [ø]	-луκ[ø]	хайдутлук
-ник[ø] ¹	-ик[ø]	галеник, мръсник
	-лник[ø]	светилник, поялник, цедилник
-ник[ø] ²	-арник[ø]	доярник
-ниц[а]	-арниц[а]	змиярница
	-ачниц[а]	подковачница
-ор[ø]	-атор[ø]	регулатор, изолатор
	-итор[ø]	композитор
	-тор[ø]	конструктор, реквизитор
-ост[ø]	-ест[ø]	тежест
	-ност[ø]	готовност
-ск[и]	-енск[и]	варненски
	-еск[и]	вражески, биологически
	-ешк[и]	бабешки, кучешки
	-к[и]	мъжки
	-овск[и]	натовски
-ств[о]	-еств[о]	монашество
	-овств[о]	сватовство, хъшовство
-ув[а-]	-ств[а-]	недоволства, поръчителства
	-ствув[а-]	бодърствува
-ур[ø]	-дур[ø]	селяндур
	-тур[ø]	немтур
-ц[е]	-ени[е]	момченце

Полски:

Основна репрезентация	Варианти	Пример на дериват с варианта
-ak[ø]	-'ak[ø]	<i>boczniak</i>
	-niak[ø]	<i>azotniak</i>
-an[y]	-ę[y]	<i>nadęty</i>
	-on[y]	<i>zasłużony, niedościgniony</i>
-cj[a]	-acj[a]	<i>izolacja</i>
	-encj[a]	<i>konkurencja, ingerencja</i>
	-icj[a]	<i>inwestycja</i>
	-sj[a]	<i>transmisja</i>
	-zj[a]	<i>perswazja</i>
-dl[o]	-adl[o]	<i>mieszadło</i>
	-idl[o]	<i>mazidło</i>
-ec[ø]	-awiec[ø]	<i>latawiec</i>
	-elec[ø]	<i>umielec</i>
-ist[y] ³	-ast[y]	<i>kolczasty, liściasty</i>
-k[a] ¹	-ajk[a]	<i>zalewajka</i>
	-ank[a]	<i>krajanka, czytanka</i>
-k[a] ^{1,3}	-ówk[a]	<i>klasówka, leśniczówka</i>
-n[y]	-aln[y]	<i>blagalny; kolegialny</i>
	-an[y]	<i>różany, siostrzany</i>
	-iczn[y]	<i>kosmiczny, magiczny</i>
	-in[y]	<i>matczyny, babciny</i>
	-owny	<i>listowny</i>
-ni[a] ¹	-alni[a]	<i>pralnia</i>
	-arni[a]	<i>pierogarnia</i>
	-owni[a]	<i>piecownia</i>
-ni[e]	-ani[e]	<i>mieszanie</i>
	-eni[e]	<i>mówienie</i>
-nik[ø]	-alnik[ø]	<i>odparownik</i>
	-ownik[ø]	<i>kątownik</i>
-or[ø] ¹	-ator[ø]	<i>propagator</i>
	-tor[ø]	<i>protektor</i>
-ow-	-ifikow-	<i>mumifikować</i>
	-ifikuj-	<i>mumifikuje</i>
	-izow-	<i>humanizować</i>
	-izuj-	<i>humanizuje</i>
	-uj-	<i>kupuje</i>
-sk[o] ²	-isk[o]	<i>ptaszysko</i>
-uch[ø] ³	-tuch[ø]	<i>świntuch</i>

Внимание заслужават такива сегменти като напр. пол. -ajk[a], -ank[a] срещу -ówk[a] и бълг. -еляк[ø], -еняк[ø], -як[ø] срещу -олак[ø], -оляк[ø], -уняк[ø]; -ениц[a] срещу -чиц[a]; -ик[ø], -лник[ø] срещу -арник[ø], които поради различия в значението (условие б.) са квали-

фицирани като варианти на различни форманти. Явленията от този тип са съществен аргумент при установяването на омонимията на формантите във връзка с тяхната функционална характеристика⁹.

2. Формална структура на дериватите

2.1. Моделът на формалните деривационни структури, представен по-долу, обхваща дериватите с една словообразователна основа. Той се основава на формалните характеристики на изразителите на деривация, от които се извеждат критериите при дихотомичното деление¹⁰:

1) дезинтегралност (редуцираност) – +/- редукция на основата на базовата лексема;

2) алтернационност – +/- алтернации в основата;

3) парадигматичност – +/- добавяне към основата на граматична морфема, различна от тази в словообразователната основа.

4) конфиксалност – +/- добавяне на два афикса към основата;

5) афиксалност – +/- добавяне на определен тип афикс към основата.

2.1.1. Немаркираността на деривационната структура по парадигматичност може да има за последствие въвеждането на поредния класификационен белег, свързан с вида на сигнала за деривация – такъв сигнал в този случай е само промяната на синтактичната характеристика на деривата. Става дума за адективизацията на причастията, които запазват пълната парадигма на прилагателни имена, но в именната фраза са подчинени членове, препозитивни спрямо съществителното име, и не наследяват синтаксиса на глагола – неговото управление. (За разлика от субстантивацията на причастията, при която дериватът има морфологични и синтактични особености на съществително име – не се изменя по род, може да бъде конститутивен член на именна група¹¹.) Окончателното решение за въвеждането на този допълнителен белег зависи от редовността на процесите в дадения език. Така напр. за българския език възможността за употреба на изменяемите причастия като препозитивни подчинени членове на именната група е редовна и може да бъде приета за тяхна системна черта, при която не е налице деривационен процес.

⁹ Функционалната характеристика (и омонимията на формантите) не е предмет на тази статия. Тя е широко представена във V. Maldjieva. *Słowotwórstwo. Gramatyka Konfrontatywna Bułgarsko-Polska*, t. 9, SOW, Warszawa, 2009.

¹⁰ Изходна точка за предложението тук модел стана описанието на техниките на деривация на деадективните съществителни *nomina essendi* и получените в резултат на логическо дихотомично деление деривационни класове, направено от М. Вишневски (Вишневски 2005: 21–24).

¹¹ Срв. напр. пол. *dyżurn*-у и *dyżurn*-а (също като *chor*-у, *chor*-а), в които има парадигматична деривация с добавяне на флективна морфема, което предизвиква също и промяна на синтактичната характеристика – налице са два деривата, в които -у и -а не са флективни морфемии на прилагателни, а на съществителни; срв. също бълг. *котелн* -о ‘място, в което се намира котел’, където -о е субстантивна флексия, омонимна с окончанието за ср.р. ед. ч. на прилагателните, тъй като дериватът не се изменя по род.

2.1.2. Маркираността на деривационната структура по конфиксалност влече след себе си следващо деление според вида на конфиксалния сигнал за деривация:

- 4а) префикс + суфикс;
- 4б) префикс + постфикс;
- 4в) суфикс + постфикс.

2.1.3. Маркираността на деривационната структура по афиксалност влече след себе си следващо деление според вида на афиксалния сигнал за деривация:

- 5а) префиксалност – +/- префикс;
- 5б) суфиксалност – +/- suffix;
- 5в) постфиксалност – +/- постфикс.

2.2. Представеният модел задава всички теоретично възможни структури на дериватите с една основа. В резултат на многостепенното дихотомично деление по изброените критерии се обособяват следните деривационни структури¹²:

- суфиксални префиксални
- постфиксални
- парадигматични
- алтернационни
- дезинтегрални
- префиксално-суфиксални
- префиксално-постфиксални суфиксално-
- постфиксални парадигматично-
- суфиксални парадигматично-
- префиксални парадигматично-
- постфиксални алтернационно-
- суфиксални алтернационно-префиксални
- алтернационно-постфиксални
- дезинтегрално-суфиксални
- дезинтегрално-префиксални
- дезинтегрално-постфиксални
- алтернационно-парадигматични
- дезинтегрално-парадигматични
- дезинтегрално-алтернационни
- префиксално-суфиксално-постфиксални
- парадигматично-суфиксално-постфиксални
- парадигматично-префиксално-постфиксални
- парадигматично-префиксално-суфиксални

¹² Тук структурите са подредени по сложност – от по-прости към по-сложни, а не според предността на прилагане на делитбените критерии.

алтернационно-суфиксално-постфиксални
 алтернационно-префиксално-постфиксални
 алтернационно-префиксално-суфиксални
 дезинтегрално-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-префиксално-постфиксални
 дезинтегрално-префиксално-суфиксални
 алтернационно-парадигматично-суфиксални
 алтернационно-парадигматично-префиксални
 алтернационно-парадигматично-постфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-суфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-префиксални
 дезинтегрално-парадигматично-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-суфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-префиксални
 дезинтегрално-алтернационно-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-парадигматични
 парадигматично-префиксално-суфиксално-постфиксални
 алтернационно-префиксално-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-префиксално-суфиксално-постфиксални
 алтернационно-парадигматично-префиксално-суфиксални
 алтернационно-парадигматично-префиксално-постфиксални
 алтернационно-парадигматично-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-префиксално-суфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-префиксално-постфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-префиксално-суфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-префиксално-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-парадигматично-суфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-парадигматично-префиксални
 дезинтегрално-алтернационно-парадигматично-постфиксални
 алтернационно-парадигматично-префиксално-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-парадигматично-префиксално-суфиксално-постфиксални
 дезинтегрално-алтернационно-префиксално-суфиксално-постфиксални

Ето някои примери на деривати от различни класове:

Постфиксални: *odwrócić się*; *обърна се*.

Префиксални: *arcy-ciekawy*; *пре-богат*.

Префиксално-постфиксални: *na-biegać się*; *на-ходя се*.

Парадигматични: *ciepł-[o]*; *висок-[o]*.

Парадигматично-постфиксални: *ciel[ic] się*; *тел'[a] се*.

Парадигматично-префиксални: *u-naoczni-[ic]*; *о-черн'[a]*.

Суфиксални: *gluch-ot[a]*; *глух-от[a]*.

Парадигматично-конфиксални (префиксално-постфиксални): *roz-gależ[ic] się*; *за-пролет'[a] се*.

Префиксално-суфиксални: *do-zgon-ny*; *пред-смърт-ен*.

Дезинтегрални: *lazur-[ø]*; *лазур-[ø]*.

Дезинтегрално-афиксални: *smut-ek[ø]*; *армен-к[a]*.

Дезинтегрално-алтернационно-парадигматични: *potęg-[a]*; *тръс-[ø]*.

Дезинтегрално-алтернационно-афиксални: *gor-ucz[ø]*; *корей-к[a]*.

Трябва да се отбележи, че не всеки от сравняваните езици реализира всички теоретично възможни структури. От своя страна беглите наблюдения на използвания материал показват, че структурите, реализирани във всеки от сравняваните езици, се различават по продуктивност. Този проблем обаче се нуждае от по-нататъшно изследване.

Литература

- Андрейчин 1977: Андрейчин, Л., Попов, К., Стоянов, Ст. *Граматика на българския език*. София, „Наука и изкуство“, 1977. 467 с.
- Богуславски 1959: Bogusławski, A. O zasadach analizy morfologicznej. // *Biuletyn PTJ*, 1959, XVIII, s. 87–95.
- Вашакова 1993: Waszakowa, K. *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*. Warszawa, Wydawnictwo UW, 1993. 167 s.
- Вишнеwski 2005: Wiśniewski, M. *Dystrybucyjne właściwości odprzymiotnikowych nazw cech we współczesnej polszczyźnie*. Toruń, Wydawnictwo UMK, 2005. 268 s.
- Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език*, т. II. *Морфология*. София, БАН, 1983. 512 с.
- Граматика 1998: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. wyd. drugie zmienione, Warszawa, PWN, 1998. 359 s.
- Гроховски 1982: Grochowski, M. *Zarys leksykologii i leksykografii. Zagadnienia synchroniczne*. Toruń, Wydawnictwo UMK, 1982. 147 s.
- Капрон-Хажинска 1998: Kaproń-Charzyńska, I. Wstępne uwagi o derywacji redukcyjnej. // *Polonica*, 1998, XIX, s. 179–186.
- Нагурко 1987: Nagórko, A. *Zagadnienia derywacji przymiotników*. Warszawa, Wydawnictwo UW, 1987. 173 s.
- Радева 2007: Радева, В. *В света на думите. Структура и значение на производните думи*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2007. 312 с.
- Речник 1975: *Обратен речник на съвременния български език*. (Ред. Л. Андрейчин). София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1975. 656 с.
- Речник 1999: *Словообразователен речник на съвременния български книжовен език*. (Ред. Й. Пенчев) София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999. 396 с.
- Речник 2007: Saloni, Z., Grzuszczynski W. i in., *Słownik gramatyczny języka polskiego*, Warszawa, Wiedza Powszechna, 2007 [електронен документ].
- Хоновска 1967: Hołowska, M. *Zarys klasyfikacji polskich derywatów*. Wrocław, Ossolineum, 1967, 98 s.
- Хоновска 1979: Hołowska, M. *Ewolucja metod polskiego słowotwórstwa synchronicznego (w dziesięcioleciu 1967–1977)*. Wrocław, Ossolineum, 1979, 71 s.